

معلمان تربیت بدنی و الگوهای تدریس

دکتر جواد آزمون

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

محمد باقر حسنلو

کارشناس ارشد تربیت بدنی و دبیر تربیت بدنی آموزش و پرورش شهرستان طارم

اشاره

درس تربیت بدنی در برنامه آموزشی مدارس بخش مهم و سازنده‌ای به حساب می‌آید. توجه به این درس تا آن‌جا اهمیت دارد که مواد اول و دوم منشور «یونسکو»، تربیت بدنی و ورزش را حق اساسی تمام کودکان و نوجوانان می‌داند و به منظور ایجاد تعادل و تقویت رابطه فعالیت جسمانی و دیگر اجزای آموزش و پرورش، مؤسسات ملی هر کشور را برای بهبود و توسعه تربیت بدنی موظف می‌کند. بدون توجه به درس تربیت بدنی، تعلیم و تربیت دانش‌آموزان ناقص خواهد ماند. با عنایت به اینکه ایجاد یک تحول فرهنگی بزرگ مستلزم تغییر در نگرش و عادات افراد در دوران کودکی است (زیرا در بزرگسالی نمی‌توان این کمبودها را جبران کرد)، در کشورهای مختلف دنیا برای آموزش درس تربیت بدنی، بر اساس شرایط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی الگوهای متفاوتی به وجود آمده‌اند. همه این الگوها بر اساس اهداف تربیت بدنی، که شامل رشد جسمانی، عصبی، عضلانی، شناختی و احساسی (عاطفی) می‌شود، طراحی شده‌اند.

علمای تعلیم و تربیت معتقدند درس تربیت بدنی به علت متفاوت بودن نحوه تدریس آن و همچنین به دلیل سازگار بودن با نیازهای فطری و تمایلات ذاتی دانش‌آموزان، می‌تواند وسیله‌ای بسیار مؤثر برای رسیدن به اهداف تعلیم و تربیت باشد. بهره‌گیری از الگوهای مناسب تدریس موجب تقویت توانایی ذهنی شاگردان، افزایش انگیزه درونی فراگیرندگان، ارتقای خلاقیت دانش‌آموزان و افزایش توانایی حل مسئله و یادگیری بهتر می‌شود (گانبه و دیگر، ۱۳۷۴).

کلید واژه‌ها: معلمان، تربیت بدنی، الگوهای تدریس

بدون توجه به درس تربیت بدنی، تعلیم و تربیت دانش آموزان ناقص خواهد ماند

افزایش عزت نفس.

(د) خانواده سیستم های رفتاری، شامل الگوهای تدریس یادگیری تسلط یاب، آموزش مستقیم و شبیه سازی (جوادی پور و همکاران، ۱۳۸۵).

در تربیت بدنی نیز چنانچه در عناصر برنامه درسی جهت گیری ها به سوی یکی از منابع متمرکز شود، می توان الگوهای متفاوت برنامه درسی را شناسایی کرد. الگوهای تربیت بدنی توسعه ای، انسان گرایی، آمادگی جسمانی، آموزش حرکات بدنی، مطالعات حرکت شناسی، تعلیم و تربیت از طریق بازی، خودشناسی و آموزش به معنای مراحل رشد، از عمده ترین الگوهای طراحی برنامه درسی تربیت بدنی به شمار می آیند (پیشین).

رضائی نژاد در مقاله های با عنوان «مدل های آموزش تربیت بدنی در مدارس»، بر اساس چهار هدف اختصاصی تربیت بدنی و ورزش و هم چنین با مرور مطالعاتی که در زمینه تدریس تربیت بدنی در مدارس انجام داده است، از شش مدل آموزشی نام برده است که بسیاری از مربیان به طور آگاهانه یا ناآگاهانه آن ها را به کار می برند. این مدل ها عبارتند از: مدل آموزش بازی^۱، مدل آموزش حرکتی - مهارتی^۲، مدل آموزش آمادگی جسمانی^۳، مدل تعلیم و تربیت ورزشی^۴، مدل آموزش شناخت^۵ و مدل آموزش عاطفی - اجتماعی (مجموعه مقالات ...، ۱۳۸۴).

به عنوان نمونه، یکی از الگوهای معروف تدریس تربیت بدنی که در کشورهای متفاوت اجرا شده، الگوی «چندگانه تعلیم و تربیت ورزشی» سایدن تاپ^۱ (۱۹۹۴) است. این مدل تأکید زیادی بر پیشرفت مهارت ها و رقابت های ورزشی دارد. تیم ها و گروه هایی تشکیل می شوند، این گروه ها با هم بازی می کنند و مسابقه می دهند و معلم احتمالاً در نقش ناظر یا مربی تیم ها عمل می کند. این مدل برای دانش آموزانی مناسب است که از مهارت های متوسط و پیشرفته در یک رشته ورزشی برخوردارند (پیشین).

در تحقیقی با عنوان «تأثیر دو الگوی منتخب تدریس تربیت بدنی بر آمادگی جسمانی و مهارتی دانش آموزان پسر ۱۴ تا ۱۶ ساله» تأثیر دو الگوی تدریس تعلیم و تربیت ورزشی و الگوی سنتی رایج در مدارس کشورمان که مبتنی بر الگوی «مهارت محور» است، مقایسه شد. در این تحقیق ۶۰ دانش آموز پسر دبیرستانی به عنوان نمونه آماری انتخاب

هنر معلم در انتخاب الگوها و روش های تدریس نمایان می شود. شاید بتوان گفت به تعداد معلمان روش تدریس وجود دارد؛ چرا که روش های تدریس بیشتر شخصی هستند. هر معلمی به تجربه و گذشت زمان شناخت نسبتاً کاملی از خود و ضعف ها و قوت هایش به دست می آورد و با تکیه بر خلاقیت، ابتکار و نوآوری شخصی خود روش تدریس مناسب را انتخاب می کند. اما الگوهای عام تری هم برای روش تدریس وجود دارند و در حقیقت چارچوب هایی هستند که روش های تدریس درون آن ها جای دارند.

در یک تقسیم بندی، الگوهای تدریس به دو دسته عمده «الگوهای مکانیستی (ماشین انگارانه)» و «الگوهای ارگانیستی^۲ (زنده انگارانه) تقسیم می شوند. در الگوی مکانیستی که الگویی بسیار قدیمی است، شاگرد به عنوان موجودی غیرفعال، تهی و انفعالی در نظر گرفته می شود که ذاتاً تنبل و تن پرور است. مطابق این الگو، فعالیت در اثر فشار نیروهای خارجی انجام می گیرد. بنابراین، هدف آموزش و پرورش انتقال فرهنگ، پر کردن ذهن شاگرد و شکل دادن رفتار او مطابق با روش های از قبل تعیین شده است. این الگو بیشتر «معلم مدار» نامیده می شود. هدف این گونه الگوهای یادگیری فقط گذراندن امتحان به منظور ارزیابی حافظه است. در مقابل الگوهای مکانیکی، الگوهای ارگانیکی مطرح می شوند که طبق آن ها، توجه به شاگرد و توانایی های او از اهمیت خاصی برخوردار است. مطابق این الگو شاگرد به عنوان موجود زنده ای که ذاتاً فعال است، در نظر گرفته می شود و هدف آموزش و پرورش بهبود و پرورش مداوم افراد در جهت به ظهور رساندن توانایی های بالقوه آنان است. این الگو را الگوی «شاگرد مدار» نیز نامیده اند.

جویس^۳ و همکارانش (۲۰۰۴) الگوهای تدریس کشف شده خود را به چهار دسته تقسیم کرده اند که عبارتند از: (الف) خانواده الگوهای اطلاعات پردازشی، شامل الگوهای تفکر استقرایی، دریافت مفهوم، استقرایی نگاره - کلمه، کاوشگری علمی، مهارت آموزی کاوشگری، یاد بارها، بدیعه پردازشی، پیش سازمان دهنده ها.

(ب) خانواده الگوهای اجتماعی، شامل الگوهای یاران در یادگیری، تخصص گروهی، ایفای نقش، کاوشگری به شیوه محاکم قضایی.

(ج) خانواده فردی، شامل الگوهای تدریس غیر مستقیم و

هنر معلم در انتخاب الگوها و روش‌های تدریس نمایان می‌شود. شاید بتوان گفت به تعداد معلمان روش تدریس وجود دارد؛ چرا که روش‌های تدریس بیشتر شخصی هستند

مهارت‌های فردی در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد اما چشم دوختن به معلم و دقیق شدن به پالایش و نو شدن او کافی نیست. توجه به لایه دوم نیز که همان کیفیت شغلی است، ضروری به نظر می‌رسد. معلم باید از کفایت شغلی مناسب برخوردار باشد تا بتواند با اطمینان و آرامش، پذیرای تحولات پیرامون خویش باشد. معلم به‌عنوان کلید طلایی کیفیت تدریس، می‌تواند متضمن پوست‌اندازی کالبد قدیمی مدارس باشد.

در فرایند آموزش، معلم اثر بخش معلمی است که ضمن آشنایی با انواع روش‌های تدریس با بهره‌گیری از الگوهای گوناگون تدریس و با توجه به موضوع درس، اهداف آموزشی، شرایط محیط و... الگوی مناسب را انتخاب کند و با تدریس مؤثر، موجبات حفظ پویایی و تکامل را در دانش‌آموزان به وجود آورد.

شدند. پس از گرفتن پیش‌آزمون و همگن‌سازی، این گروه به‌صورت تصادفی در دو گروه (کلاس) ۳۰ نفره قرار گرفتند و بررسی شدند. الگوهای منتخب تدریس به‌مدت ۱۴ هفته (هر هفته یک جلسه ۹۰ دقیقه‌ای) روی گروه‌ها اجرا شدند. سپس یک پس‌آزمون از دو گروه گرفته شد.

نتایج نشان داد، بین دو گروه از حیث قابلیت‌های انعطاف‌پذیری ناحیه کمر و قسمت خلفی ران، تفاوتی وجود ندارد اما در زمینه قابلیت‌های قدرت و استقامت عضلات کمر بند شانه‌ای، استقامت ناحیه شکم و استقامت قلبی-تنفسی، گروه تربیت ورزشی تفاوت معنی‌داری با گروه دیگر داشت. بین دو گروه از نظر مجموع آمادگی جسمانی مرتبط با تندرستی و آمادگی مهارتی (مهارت‌های دریل و دقت شوت فوتبال) تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. لذا با توجه به تأثیر معنی‌دار الگوی تعلیم و تربیت ورزشی بر اکثر قابلیت‌های آمادگی جسمانی، توصیه شد برای بالا بردن برخی از قابلیت‌های آمادگی جسمانی در برنامه‌ریزی درس تربیت بدنی از الگوی تربیت ورزشی به جای الگوی سنتی رایج استفاده شود (حسنلو، ۱۳۹۰).

اما رمضان‌نژاد (۱۳۸۲) در تحقیق خود نتیجه گرفت، با توجه به هدف درس تربیت بدنی، استفاده ترکیبی از مدل‌های آموزش مهارت حرکتی ورزش و تعلیم و تربیت ورزشی بسیار مناسب است. در کشور ما آموزش تربیت بدنی از رشد و تنوع لازم محروم مانده است. عوامل زیادی در این زمینه نقش داشته‌اند که یکی از این عوامل، استفاده نکردن از شیوه‌های پیشرفته و متنوع آموزش است. امروز تهیه برنامه حمایت از ورزش مدارس به بهترین شکل آن، بیش از هر موقع دیگر ضروری به نظر می‌رسد؛ چرا که بخش عظیمی از جمعیت کشور را قشر جوان مخصوصاً دانش‌آموزان تشکیل می‌دهند که با مشکلات و معضلات عدیده‌ای خاص شرایط کنونی جامعه مواجه هستند.

باید باور کرد که روزگار «معلم محوری» سپری شده و عصر تازه «دانش‌آموز محوری» آغاز شده است. امروزه نظام آموزش را بردار دو سویه معلم و شاگرد مشخص می‌کند و به مدد وارد شدن دانش‌آموزان به دنیای تدریس، معلم به راحتی می‌تواند بر اساس توانایی شاگردان خود، الگو یا الگوهای مناسب آموزشی را انتخاب کند. نه تنها به کیفیت تدریس بهبود بخشد، بلکه فرصتی برای بروز استعدادها، خلاقیت‌ها و

بی‌نوشت

1. Mechanistic model
2. Organistic model
3. Joyce
4. Game model
5. Motor and sport skill model
6. Physical fitness model
7. Sport education model
8. Eognitive model
9. Siedentop

منابع

1. Mipper, Arthur G, (1974). Physical education, teaching human movement in the elementary schools, practice- Hall, Lne, Englewood cliffs.
۲. گانیه، آر. ام لسلای جی و دیگر، والتر دبلیو. اصول طراحی آموزشی. ترجمه خدیجه علی آبادی. نشر دانا تهران. ۱۳۷۴.
۳. جویس، بروس؛ ویل، مارشا؛ کالهن، امیلی. «الگوهای تدریس». مترجم: محمد رضا بهرنگی، تهران: انتشارات کمال تربیت. ۱۳۸۴.
۴. جوادی‌پور، محمد؛ عسگری، مجید علی؛ کیامنش، علیرضا و محمد جنیری «طراحی و اعتبار بخشی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت بدنی دوره ابتدایی ایران». نشریه پژوهش در علوم ورزشی. شماره ۱۲. ۱۳۸۵.
۵. «مجموعه مقالات چهارمین همایش علمی تربیت بدنی و تندرستی مدارس». انتشارات دفتر تحقیقات و توسعه وزارت آموزش و پرورش. ۱۳۸۴.
۶. حسنلو، محمد باقر. «تأثیر دو الگوی منتخب تدریس تربیت بدنی بر آمادگی جسمانی و مهارتی دانش‌آموزان پسر ۱۴ تا ۱۶ ساله». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی. ۱۳۹۰.